

Az elzalogosított szeptesi városok a világtörténelemben. Mindnyájan emlékezünk arra, hogy tanultunk valamit az iskola padjain a tizenhárom szeptesi városról, amelyet valamikor Lengyelországnak zalogosított el egyik királyunk. További sorsuk azután többnyire elveszett szemünk elől, csak annyit tudunk, a volt jó időkben, hogy ismét nálunk vannak, visszakerültek magyar határok közé a városok. Pedig a nemzetközi politikában egykor sokat emlegették azokat, akkor, amikor egy ősi nemzetnek, a lengyelnek szétdarabolása foglalkoztatta az embereket, bár a szeptesi városok kérdéséről valószínűleg éppoly kevéssé voltak tájékozódva, mint manapság egy-egy diplomáciai bonyodalomban röpködő helynevekről s jogi kérdésekről.

Divéky Adorján, a lengyel-magyar történelmi és szellemi kapcsolatok kiváló munkása, az egész történelmi irodalom kritikájával és új levéltári anyag alapján foglalkozik most megjelent művében a szeptesi városok visszakapcsolásának történetével. («A Lengyelországnak elzalogosított XVI szeptesi város visszacsatolása 1770-ben.» Bpest, 1929.) A magyar-lengyel érzelmi kapcsolatok szempontjából a kérdésnek az a lényege, hogy a városok, amelyeket Zsigmond királyunk egyik pénzszerű pillanatában elzalogosított a lengyeleknek és amelyek azután háromszázhatvan évig Lengyelországhoz tartoztak, visszacsatolásuk tényével csakugyan alkalmat adtak-e Lengyelország első felosztására, ami után hamarosan a lengyel nemzet hosszú tetszhalott kora következett.

A diplomácia útjaira általánosságban is igen jellemző az egész eset, részleteinek minden finomságában, amint azokat Divéky munkája rendkívül változatossággal feleleveníti.

Több száz esztendőn keresztül nem sokat törődtek Bécsben a magyar korona igényeivel a szeptesi városokra, sőt talán szívesen is látták az ellentétet, amit a kérdés időnkint a magyarok és lengyelek között okozott. Az 1760-as évek végén azonban az Ausztria, Oroszország és Poroszország között való

feszültség alkalmas levezetőjének kínálkozott a pártviszályoktól dúlt Lengyelország tehetetlensége. E pártviszályok, amelyeknek harcai magyar határokon is át-átsaptak, valamint a közeledő pestisveszedelem, katonai kordon felállítására adtak alkalmat a magyar határokon is már csak azért is, hogy a másik két nagyhatalom meg ne előzze a lengyel ügyekbe való avatkozással Ausztriát. A kordon azonban csak úgy lehetett tökéletes, ha az elzalogosított városokat is magába foglalja. Tekintettel Lengyelország gyöngeségére, egyszerre élénkévé vált Bécsben Magyarország jogainak emléke; egy magyar hivatalnokot küldtek ki a határok megállapítására és egyúttal az okleveles bizonyítékok gyűjtésére. A munka buzgalma közben mind megszűntebb területeket illetőleg kerültek elő állítólagos régi bizonyítékok és a kitűzött császári sasok csakhamar ősi lengyel vidékeken jelölték meg a határokat.

Nagy Frigyes elégtlenül nézte az osztrák fellépést. Divéky kimutatja, hogy a Lengyelországon való osztozkodás gondolata már előbb is meggyökerezett benne és most, Ausztria példájára hivatkozva, egyre következtetesebben és minden ravasz eszközzel igyekezett megnyerni a tervnek a két másik hatalmat. Szomorú ideje következett a célzásoknak, üzengetéseknek, vonakodásoknak és a végső megegyezésnek. Katalin cárnő szerette volna egészen a maga zsákmányának tartani Lengyelországot, de ép ez volt az, ami a másik kettőt izgatta. Mária Terézia volt az, aki erkölcsei szempontból is, legtovább ellenezte a dolgot. Hiszen a kordon ügyét is lehetőleg a magyar megyék útján intéztette, hogy kormányának utat hagyjon az esetleges visszavonulásra; azonkívül egyre hangzott, hogy a határok dolgában kész békés tárgyalásokra Lengyelországgal. Végül azonban az 1772. évben valóságossá kellett válnia a tervnek és a maradék Lengyelország keserves szívvel engedett kényszerű sorsának.

Bármennyire hangsúlyozták is előbb a magyar igényeket Bécsben, az új

lengyel területekből osztrák tartományt alakítottak, mi csak a szepesi városokat kaptuk vissza. Magyar részről tehát sem a kezdeményezésben, sem a végrehajtásban nem mutatható ki semmi önálló szerep e szomorú történetben. Jellemző dolog, hogy az akkori és későbbi irodalom mily igyekezettel kísérte meg mindegyik fél részéről lehetőleg a másikra hárítani a kezdeményezés ódiáját, gyakorta emlegetvén tizenhárom kicsiny városkánk szerepét is. Dívéky munkája mentesít bennünket e vádtól; csak alkalmas ürügy volt akkor a városok dolga a diplomácia számára, és tekintettel kétségtelen jogainkra, még ürügyé sem válhatott volna, ha az osztrák kordon nem nyomult volna elő lengyel területekre s megelégedett volna a városok visszakapcsolásával. *Hajnal István.*

A sibói bölény. Nyíró József regénye. (Athenaeum-kiadás.) A regényben két probléma vetődik fel. Egyik ez: *Wesselényi* Miklós elvesztvén édesanyját, az egyetlen lelket, amelyhez hozzá volt nőve, beleszeret *Nemes Zsuzsa* grófnőbe, *II. József* császár kedvesébe, de ebből a szerelemből menekülni szeretne. Feleségül vesz egy tisztalelkű, hűszívű lányt, *Cserey Annát*. Énjének végzetes kettőssége azonban tragikus konfliktusba sodorja, mert sem a grófnő képét nem tudja kiégetni magából, sem a feleségétől nem tud elszakadni, de viszont hű sem tud maradni hozzá. Igen érdekes, izgató lélektani bonyodalom ez, amely rendkívül hálás anyag egy modern író kezében, aki tud bánni az analízis eszközeivel. Felfedni a rejtett szálat, amelyek a hős lelkét megholt anyjához kötik, kibogozni a grófnő iránt való végzetes szerelem indokait és a feleséggel szemben elfoglalt helyzet kettősségét, izzig-vérig írói feladat.

A másik probléma: *Wesselényi* anarchikus jellem, aki a rendiségből kinőve semmiképp sem tud beleilleszkedni sem *II. József* felvilágosult abszolútizmusába, sem semmiféle olyan szociális közösségbe, amely az egyéniség beolvadását követeli meg. Ennek a majdnem reneszansz-alaknak a küzdelme a társadalmi renddel, amely őt minduntalan nivellálni akarja, szintén modern írónak termett feladat.

Nyíró József regénye elején azt a problémát állítja elének, amelyet elsőben említettem. De csakhamar kiderül, hogy nem tudatosan látja meg a kérdés lényegét, hanem úgyszólván ösztönösen

érzi csak s ezért a tézisek és antitézisek megfogalmazása is inkább vázlatos, halavány, elmosódó. S valóban alig halad a regény egynéhány fejezetnyit, máris elejteti a felvetett kérdéseket és átsap a probléma másik ágába, hogy azt is csupán megpendítse, halaványan felvázolja anélkül, hogy a gyökereig hatolna. Mert meg lehetett volna tenni azt is, hogy a két problémát összekapcsolja az író, ebben az esetben a regény szerelmi része csak magyarzatul, aláfestésül szolgálhatna a szociális konfliktus kifejtéséhez és megoldásához. Így azonban a regény első részében *Wesselényi* szerelmi konfliktusa bukkan elének meg lehetősége primitív formában, a másik részében pedig szociális konfliktusa épen olyan primitíven, öntudatlanul. S maga ez a szociális konfliktus is úgyszólván azért vetődik fel, hogy az írónak alkalma legyen elmondani szimbolikus prófeciáit és megjegyzéseit az erdélyi életről és Erdély hivatásáról.

Mint a téma jelzéséből is kitűnik, elsősorban analitikus elmére van itt szükség, aki a lélektani problémák egész rengetegében biztosan el tud igazodni, ki tudja választani a fontosat és jellegzeteset és el tudja hanyagolni az esetlegest és nem általánost. Ez vonatkozik *Wesselényinek* úgy a szerelmi, mint a szociális konfliktusára. *Meg kell tudni találni a kettő közötti összefüggéseket is és meg kell tudni építeni a hidat a hős vagy hősök egyéni élete és koruk élete között.* *Nyíró* azonban ezt a feladatot, nyilvánvalóan analitikus eszközeinek a híján, nem tudta megoldani. A regény egész folyamatát szintetikus képekben látja, tehát novellisztikusan. Már pedig a regény nem novellák összeláncolt sorozata, a regény formája egészen más szemléleti módot követel meg, mint a novella. Alakjai is novellisztikusan állanak elének s még így is kifogásolhatók itt-ott, mert *Nyíró* előszeretettel alkalmaz kliséket. *Wesselényi* alakja maga is klisé: a szertelen, indulatos, ámde tiszta és mindenekfelett becsületes, őszinte magyar úr kliséje. *Nemes Zsuzsa*, a szép, temperamentumos, hódító szírién, látnivaló, hogy ő képviseli a regényben az úgynevezett «tisztátalan szerelem» komplexumát, míg *Cserey Anna* a liliomtisztaságú, jó, vallásos, önfeláldozó és mindent megbocsátó feleség kliséje. A németek plundrások, nyámnýllák és nyafogók; a magyar urak isznak, esznek, ordítognak, lovat hajszolnak, hazafiaskodnak és kedélyeskednek. Szinte meglep bennün-

ket, hogy figuráiban *Nyirő* itt-ott keserű kritikát gyakorol a szájaló hazafiság és a Bécs felé való hajlongás felett. Maga az elbeszélő hang is jól ismert melódiák klisévonalait ébreszti bennünk: néhol jókaiszerűen hetyke, főlényes, jovialis, néhol értelmes, ellágyuló, majd meg gyermekeken naiv, mint a derék, feledhetetlen *Benedek Elek* ifjúsági regényeinek hangja... Mintha — *Dosztojevszkit, Hamsunt* nem is említve — a mai irodalomnak nem is élnének olyan alakjai, mint *Gide*, *Stefan Zweig*, *Thomas Mann*; mintha a szociológia, a történelemkutatás, a lélektan nem haladt volna át olyan állomásokon, amelyek elhatározó fontosságúak a modern írás szempontjából. Mindezt csalódva s leverten állapítja meg a kritikus, mert *Nyirő* József novellái őszinte várakozást ébresztettek benne kétkötetes regénye írását. Ahol pedig sikerül az írónak igazán megragadni a figyelmet, az maradék nélkül a novellista érdeme. Ilyen önálló s ügyszólván a regényből baj nélkül kiemelhető fejezet az, amelyben *József* császár megláncoltatja magát a *brünni* kazamatában, hogy képet alkothasson magának a rabok szenvedéseiről. Ez valóban szép és mesteri — novella, üdítően válik ki a regény vonatott, érzélgős, minduntalan tájképekbe merevülő sürkeségéből és naivul rajzolt alakjainak tehetetlen váltakozásából s az «erdélyieskedésből»...

Nem, meg kell mondanunk végre, hogy ennek az érzelmes erdélyieskedésnek semmi komoly értelme nincsen. Egy regény nem válik erdélyivé, ha annak hőse *Wesselényi* Miklós báró s ha a hátsalovak *Sibórol Kolozsvárra, Kisbaconba* vagy *Gyalura* vágatnak. Az sem tesz egy regényt erdélyivé, ha itt-ott szomorkás eszmefuttatásokat szövünk bele a magyar nyelv sorsáról vagy a jobbhagy szegénységéről. Ellenben erdélyivé teszi az alkotást a szemlélet erdélyisége, fajisága, a nyelv magyar tisztasága és kemény, racionális logikája, olyasmi tehát, amit *Nyirő* nyelvében ezúttal sajnálatosan nélkülöztünk. Mezőkövesdi kézimunka ez, amelynek stereotíp rajza és színezése immár messze esik a nép eredeti fantáziájától és őszinteségétől. Ámde hol vannak azok az erdélyi írások, amelyek megmutatják nekünk a mai székely vagy magyar, vagy akár oláh paraszt életét, a mai városokat, mai diákokat, papokat, munkásokat, katonákat, a tíz év óta úgyszólván elsüllyedt világot?

Hol van az a modern magyar, vagy nem bánom: «erdélyi» író, aki a mai tudomány eszközeivel ássa bele magát a problémák egymásra torlódtott rétegeibe s igazi mai és magyar író tud lenni szemléletében és nyelvében? Hol van a regény, amely robog velünk a mai vonatokon, mai városokon és városárokon át Nagyváradtól Jassyig?

Nem kézimunkára van most szükségünk, hanem eleven, megmáshíthatatlan és világos realitásokra. Mert a magyar élet soha jobban, mint ma, az irodalom területén folyik, él, ütközik és árad s ma sokkal nagyobb és károsabb hazugság, mint valaha is volt, hogy az író célja a «szép, mely érdek nélkül tetszik». *Kodolányi János.*

Assisi Szent Ferenc iratai. Fordította **P. Takács Ince.** Budapest, 1929. A ferences rendtartomány kiadása. Assisi Szent Ferenc jubileumi éve ráirányította a figyelmet a középkornak erre a nagyszerű alakjára s minden könyv, amellyel többet tudunk meg róla, a magyar szellemi kincs gyarapodása. Takács Ince Szent Ferencnek azokat az írásait fordította le, amelyeknek hitelességét a legújabb filológiai kritika sem vonhatja kétségbe. A fordító tájékozott ember, aki megválogatta mit honnan fordítson. A legtöbb szöveget a quaracchi atyák kiadásából fordította. A magyar fordítás folyékony és szabatos mai magyar nyelv, de ha a fordítás hűsége és magyarossága közül kellett választania, sokszor döntött a hűség mellett.

Az iratok legnagyobb része a szerzet megalapításával foglalkozik. Ez is, egy nagy jelentőségre szertevő szerzetesrend kialakulása is, érdekelheti a laikus olvasót, azonban talán még érdekesebb az eszemberideál, amelyet Szent Ferenc rendtársai szemé elé állít. Sokan, — a fordító nincs köztük — amikor Szent Ferenc jelentőségét akarják méltatni, azt emelik ki jellemvonásai közül, hogy mennyire modern, mennyire nem középkori. Itt különösen természetszerűetét szokták emlegetni a példák között, mint amely már a renaissance előfutárja a földi életet megvető és csak a másvilágot becsülő középkori gondolkodással szemben Szent Ferenc valóban szereti a madarakat, a farkast, a napot és a holdat, de nem azért szereti, mint mi modern emberek, mert szépnek találja őket, hanem mert csunyak, vagy legalább is közömbösek. Alázatosságában azo-

kat a dolgokat veszi körül szeretetével, amelyeket kortársai megvetnek, vagy legalább, amelyekkel nem törődnek. Nem azért becülte a természetet, mert többnek, vagy szebbnek látta, mint a többi középkori ember, hanem mert magát tartotta kevesebbnek, mint kortársai.

Szent Ferencet más szálak is fűzik a középkorhoz. Ő is a testi élet ellensége, a szerzetesek házait a lelki élet otthonává akarja tenni. Az általa hirdetett szegénységben is a testi élet megvetése nyilvánul meg. A ferences szegénység tehát nem szociális reform, nem akarja az egész társadalmat szegényre tenni, hanem a szegénységet emeli fel, ideálá teszi és aki követni akarja ezt az ideált, beléphet rendjébe. Általában Szent Ferenc nem átmenet a modern- és középkor között. Izig-vérig középkori és katolikus. Eredetisége és jelentősége abban áll, hogy a katolicizmus keretein belül az eddigi inkább intellektuális vallásosság helyett az érzelmet veszi a hitélet alapjául. Ezzel valóban új korszakot nyit a középkorban, de azért korát nem tagadja meg.

Fabián István.

Sigríd Undset. Tavasz. Athenaeum kiadás. Az első száz oldalon örülök, hogy a Nobel díjat sem osztja több bölcsesség, mint más irodalmi díjakat. Elolvasom a könyvet s vegyes érzéseimből kilugozódik egy összbenyomás, amely meglepetésemre, kitűnő. Mintha első pillanattól fogva a könyv sodrására biztamt volna magam! Azt kell hinnem, hogy kezdeti ellenszenvem alján is munkálta már a könyv a hatást, amely az összegezés pillanatában csaknem váratlanul ért.

Kritikus az, aki nem ijed vissza olvasás közben támadt érzéseitől. Nem tudja, hogy ez az érzés másban is földerengett-e, s azt sem, hogy az esztétikai sótlár segítségével szabatosan kifejezhető-e? Mégis ragaszkodik hozzá s többre becüli a kritikai kérdőív hagyományos rubrikáinál. Nem a kérdőív szerkezet, nyelv stb. rovatát tölti ki, hanem a maga erős és mégis homályos érzése után kutat; tapasztalásból tudja, hogy ez az a kritikai nyom, amelyen egyedül érdemes elindulnia.

Sigríd Undset *Tavasz*a után első s egyetlen izgató kérdésem: Mért győzött meg ez a könyv, amelyről nem hittem volna el, hogy meg fog győzni? Mi az, ami az egészet igazolja, miután a részletek gyakran bosszantottak?

Vannak írók, akiknél szellem és művészkészség szintje oly egyenletesen magas, hogy alkotásaikon mint biztos platón megyünk végig: a nyugodt magasság fensége ez. Más írók viszont mint kétségbeesett orrmok szagattják fel magukat olykor feltűnően alacsony szintből. Az ő műveik azok az izgalmas hegyek, amelyekre járva, mindig érezned kell a dilettantizmus szédületét. Az egyik nagy, mert nem lehet kicsiny, a másik nagy, mert van benne egy titokzatos többlet, amely föl-fölemeli. A fensik-szellemeket szívesebben olvasom, a dilettáns zsenikről szívesebben írok. Ők azok, akik a legmegdöbbentőbbben írják föl elem a tehetség rébuszát. Ez a Sigríd Undset például bizonyára egy a Bajza Lenkék közül, de olyan Bajza Lenke, aki Európa legjobb íróinak a sorába tört. Nincs az eszemmi habitus, amit a tehetség ne igazolna. A rejtély: hogyan?

Aki a Tavasz témáját s e téma jóvendő bontakozását a huszadik oldalig ki nem találja, irigylendő lélek, mert életében csak kitűnő irodalmat olvasott. Itt van ez a Rose, nyílt szemű, csaknem kritikus leány, aki mégis virágokat visz a száz év előtt elhunyt katona-nagybácsi bronz-plakettes sírjára s egy olyan férfi arcéről álmodik, mint az övé. Ez a mi Rosénk elárvul, őrlí a munka, őrlí a magány; belefárad a nagybácsi arcélinek a várásába, a hős, aki előtt teljesen meg tudná adni magát, késik s ő elhizsi, hogy sikerült beleszeretnie gyermekkori barátjába, ebbe a Torkildba, aki bizonyára gyengébb legény mint a katona nagybácsi, de imádjá őt s ő is vonzódik hozzá; ahogy a nők mondják: «szereti őt, de csak mint fivérét». Rose hozzá megy Torkildhoz és a házasság nem sikerül. A lány nem bírja a férfi szerelmét viszonzni vagy legalább is úgy érzi, nem bírja eléggé. Feszíti a rést egy holtan született gyermek s feszítik a fiú bátyjának, Axelnek indulatos intrikái. Elválnak s a lány a válás után fedezi fel, hogy szereti az urát. Amíg a nagybácsi arcéline várakozó szerelem még elégedetlenkedett benne, a való élet annyi apró gúzzsal kötötte őt az urához, hogy az elszakítás pillanatába a férj nagyobb seb lett a nagybácsinál. A valóság győz a várakozáson s van Torkildnak egy bukott huga, aki időben hal meg, hogy törvénytelen gyermekét biztosító lakatul hagyja a meddő házaspárra.

A téma csaknem úgy vetődik itt fel,

mint félművelt lányaink ajkán, akik végül maguk is belenyugodnak a nagyon «szolid és nagyon szerelmes» tornatanárba, noha az illető nem az, akit mozivászon- emlékeik alapján «vártak». Csakhogy valami különös történik itt ezzel a témával. Kitart, makacsodik. Szívós belső hév rezgeteti, bodrozottja epizódok százain át, amíg ez a kitartás el nem sodor s ez a makacsság meg nem hódít. Ez a Bajza Lenke belénk kalapálja a maga szívügyét. Rose lelkéből új s új helyzetek árnyalásában újra s újra felmerül a kérdés: szereti-e az urát? Eléggé szereti-e az urát? Azt szereti-e, aki még nem jött el. Mért nem szereti azokat, akik hasonlítanak ahhoz, aki nem jött el? A fiú sem fárd bele a féltékeny tünődés, optimista bizakodás, félrehúzódo kétségbeesés mérlegének a fölállításába. A lelki konstelláció újra s újra fölmerül, gyarapszik, duzzad. Először untat, aztán meghökent, végül meggyőz. Bizony nem gyerekkjáték a Rose dolga. Finnyás növényecske, de a gyökerei fagyökrerek.

Amilyen a téma, olyanok az alakok. Megjelenésük pillanatában régi ismerősök. Irodalmi ősök hosszú sora jár előttük s nem a legmagasabb irodalomból jön ez a sor. Az okos, fölünyes s mégis ábrázoló, férjéhez gyöngéd, de gyöngédségében is rezervált asszonyra angol írónők regényeiből emlékezem. Ebben a kissé feminin, de szerelmében állhatatos Torkildban, a nő nappali álomk mazonista árnyalású kedvencére ismerem. Míg a római profilú nagybácsival eltorzított másod példányával melyikünket nem ugratott első ideálunk? Aligha van ebben a regényben alak, akinek a kivonata a Magyar Lányok hasábjain föl nem vonult volna. Az is feltűnő, hogy a jellemekek mint kapóra jött színészek be-beugranak a regény meséjének. Kell egy jó kedélyű közvetítő? Itt ez a mi hajdani gömböc-démonunk, ez a Betsy, megteesszük jólelkű családjának. Kell egy gyerek? Itt van ez a hisztérikus nővér; egyszerre kapja meg a tüdővést, a törvénytelen gyereket, s a halál előtti meghatódást, amellyel hőseinkre ruhazza magzatát. Sőt kiderül, hogy a mi intrikus Axelünknek is volt egy titkos nemes fele, amely a regény érdekében váratlanul megnősül s átröpíti őt Amerikába.

Csakhogy szabad-e így beszélnünk ezekről az alakokról? Igazságtalanság csak a fércműszerű elemeket venni észre bennük. A kritika elkerülhetetlen

igazságtalansága még csak külön is választani őket. A megpendített lelkek jónéhány pillanattal tovább rezegnek, semhogy elfeledhetnők őket. A holt-típus addig forog, mint nátrium a vízben, amíg egyszer csak föllobban. Addig részletezi a hőseit, amíg élni kezdenek. Olyan erővel hisz a stereotípiákban, hogy emberekké varázsolja őket. Ezek a részletezések olykor rendkívül finomak, olykor banálisak; de nem is ez a fontos, hanem a halmozás állhatatossága. S ha a mellékoldalokon olykor feltűnő is a többrészből összedróttoztottság, az írónő nem ijed meg, visszaölti a multba ezeket a drótszalakat; olyan szent hittel kezdi újra a regény végén egy-egy szereplő jellemzését, hogy a rész alakokból végre is egy alak lesz; marad bennük valami, ami elfeledtetni a drótszalakat. Bizonyos, hogy ezek az alakok nem új felfedezései a pszichológiának, de van mögöttük, aki hisz bennük; szereti, kényszeríti őket s ez a valaki semmiestere sem gyenge lélek.

S ha mese és jellemzés nem illusztrálná meggyőzőn ezt az írói arcképet, ott az írás maga. Az első két fejezetben beállít egy norvég vidéki fészket, azt váród, hogy a regény itt játszódik le. A harmadikban visszakanyarodik a multba s a negyedikben feloldalon belül ott hagyja az exponált miliőt s az egész regény alatt csak egy temetésre tér belé vissza. Az elbeszélés szála nyugtalanul vetődik ide-oda. Egy-egy részletet jelentősködőn aláhúz, a másikon átszalad. Szereti a hangsúlyozott jeleneteket, a mozaikra tördelő elbeszélés modort; de ebben sem következetes. Neki-nekimegy a tájleírásnak s nem veszi számba, hogy meddig lehet egy-egy tájleírás követni. Irja, mert amíg írja, látja. Stílusának egyes fordulatai veszedelmesen idézik a titkos nőírókat. Ó, ezt a stílust Norvégiában is ismerik. Knut Hamsun mondja egyik nő hőse leveléről: Igazi női szó, aláhúzás és gondolatjel, Understrekning og Tankestreg. Nahát ez a regény igazán az Understrekning és Tankestreg regénye. Soha ennyi aláhúzott szót és gondolatjelet! S ez az aláhúzás és gondolatjel hányszor ismétlődik a szerkezetben, felfogásban és jellemzésben.

De haragudhatok-e ezekre a gondolatjelekre, ha végül mégis csak kihozzák a lelket, amelynek szüksége van rájuk. A regényt letéve, úgy érzem, hogy ez az összevisszaság, megfélekedés, jelentősködés ennek az asszonynak

a pátosza. Szinte habozom: nem kiszámított-e ez a kuszaság? Nem technika-e ez a zavar. Mert a gondolatjelek közt és az aláhúzott szók mellett mennyi finom részlet. A vak tájleírásokból végül is kipattan egy csodálatos szín, mint a sokat emlegetett nyírfák kopasz csúcsán a rügy. A dialógusokból kimarad egy szó s a jelentőségteljes elhallgatásnak ebben a norvég művészetében Sigrid Undset sem marad Ibsen vagy Knut Hamsun mögött. Mekkora megfélekedett önátadás s mégis mennyi finom tartózkodás? Mekkora tehetetlenség: hogy író vagyok s ha a Bajza Lenkék fajából születtem, úgy kell megmutatkoznom; s ugyanakkor mekkora vigyázat, hogy egy redő szépen gördüljön s a százegyedik mondat mégis csak megmutassa, amiért száz hiába küzdött.

Mi a tehetség? Kérdelem e remekmű után, amely elé csak egy kevéske gyengédtelenséggel kell állnod, hogy tucatműnek lásd. Ó, a tehetség éppen ez a tehetetlen önmegfélekedés, amely nem vigyázhat magára s ez a szívós gond, amely örök vigyázkodás.

*

Minden kritika hazárd! Lényegegest csak akkor mondhatsz, ha a sugallatra hallgatsz s nincsenek-e hamis sugallatok. De ha a kritika úgyszólván hazárd, szabad-e idegenből fordított művet bírálni? Nem eredhet-e a sugallat abból a közezből, amelyet a fordító állít kö-zéd s a mű közé. Sok éven át azt tartottam Dante legjellemzőbb jegyének, amelyet Babits fordítása adott az eredetihez. Fordított műről írni százszor hazárd, de százszor csábító. Csábító, mint a jóslás. Az átültetettből az eredetire következtetni, olyan ez, mint a

bontakozó tehetségben megsejteni a kibontakozottat. Találgatás, de a szellem próbája is.

Hajdu Henrik gondos fordító. Talán nem jut el a következetes stíl utánzásig, de hű és szép magyar nyelven beszél. Sőt ez a szép magyarság túlzásokra is hajtja. Ritka szavakat, új magagyártotta kifejezéseket használ. Ez a gazdagítás helyes, ha az eredetiben is mutatkoztak hasonló hajlamok s szerencsésen illeszkedik a mű modorához. Itt azonban olykor bántón szúr ki egy-egy nyelvi dísz. Természetesen itt-ott az eredeti is megoldhatatlan feladatok elé állítja a fordítót. A regény egyik svéd alakja svédül felel a hozzá intézett norvég kérdésekre. Eredetiben, ahol a két nyelv közt jóformán csak erős dialektusbeli különbség van, az ilyen társalgás nem bántó. Hogy fest azonban Hajdu fordításában a magyar svéd beszéd, amelyet a könyv végén magyarítani kell?

Azt, amit a fordításból le kell vakkarni, legalább gyanítom. De ki tudja, milyen fénye veszett el itt a nyelvnek s mi kalódott el a gondolatok titkos nyilalásaiból? Norvégből fordítani nehéz gyönyörűség. Ez a nyelv, amely egyszerű, mint az angol s vaskosabb egyszerűséggel fordulatossá, mint az angol, elmélyedt fordítók kezén új hajlásra taníthatná a magyart. Mennyi ment át az egytagú szavak hirtelen csavarásaiból a fordításba? S mennyi volt meg, vagy mi más volt még meg az eredetiben?

Ismerem a művet, de nem ismerem a csillogását. Megmutattam, milyen arcot gyanítok a fordítás mögött. Most el kell olvasnom az eredetit!

Németh László.